

SZENGRÓTI MADONNA (BEANGOLÓ)

A Zalaszentgróti Madonna az egyházi és művészettörténeti szakirodalomban

A címben azok nyelvén nevezem meg írásom tárgyát, akik a magukénak vallják. Lásd annak egyelőre legteljesebb ismertetőjét: *Balogh Dávid: Németh Kálmán és a zalaszentgróti Madonna restaurálása* (<https://nemethkalmanemlekhaz.hu/balogh-david-az-egen-nagy-jel-tunt-fel-egy-asszony-oltozete-a-nap-laba-alatt-a-hold-nemeth-kalman-es-a-zalaszentgroti-madonna-restauralasa/>) .

Megnevezései a helyi „zengróti/szengróti” változatok és a hosszabb, „Szentgróti”, ill. a „hivatalosabb” „Zalaszentgróti Madonna” előfordulásai közt váltakoznak. Keletkezési idejével hasonló a helyzet, hisz többnyire 1490 és 1495 közé teszik.

Nem ismert, hogy a *zalaszentgróti Szent Imre templomban* látható restaurált Madonna-szobor alatt szereplő „1480–1490”-es keletkezési intervallum milyen forrásból fakad. De van ettől eltérő másik egyházi adat is. A Katolikus Lexikon „1500 körül”-t említ:

zalaszentgróti Madonna 1500 k.: a dunántúli gótikus [→faszobrászat](#) egyik legszebb emléke. – Telt, asszonyos arcáról higgadt derű sugárzik, fejről könnyed ível csapódik kendője a mellére, felső köpenye jobb karja alatt mély öblöt vet, s más szobrainknál is megfigyelhető hasáb alakú törésekkel gyűrődik. Fitos orrú, pufók gyermeke kíváncsiskodóan hajtja oldalt fejét; Mária arca reálisan életteljes, szinte portrészzerű jegyeket visel. Plasztikai erényeit alig csökkenti a kis Jézust tartó jobb kar ügyetlenebb merevsége, avagy a gyermek mozdulatának keresettsége. A figura biztos statikája, az életszerű vonásokkal formált kised, az egyéni jegyekkel mintázott arc tanúskodik a dunántúli fafaragás hajdani értékeiről. Zalaszentgróti Madonnánk nemes alakja hihetően az egyik legjelentősebb helyi műhely emléke. (Radocsay, 1967:88)

Így még tán abban se bízhatunk eléggé, hogy „a 3 helyi középkori templom közül” eredetileg melyik számára készült. Az irodalomból ugyan tudható, hogy az 1958. évi restaurálásig a Szent Imre templomban őrizték, de hogy mikortól, az nem.

Balogh Jolán 1951-es munkája (Középkori faszobraink stílus-eredetéről), melynek bevezető sorai nyelvünk és általában kultúránk minden jelenségének kölcsönzéses elmélete jegyében, rövid formaelemzéssel a következőket állítja róla:

A rendkívül merész köpenyvetés átvétel — némi módosításokkal — *Schongauer Mária Annuntiata* metszetéről. Még a nyakat körülvelő fátyolkendő is onnan származik. De a zalaszentgróti mester éppen mivel Mária balkarjára helyezte a Jézus-gyermekeket, a fátyolkendőt átcsapta a balvállról a jobb vállra. Általában igen önállóan és nagy tehetséggel használta fel mintaképét. <https://real.mtak.hu/177412/1/Balogh%20Jol%C3%A1n%20-%20K%C3%B6z%C3%A9pkori%20faszobraink%20st%C3%ADlus-eredet%C3%A9r%C5%91l.pdf>

Feltűnő, hogy még a kifejezetten egyházinak mondható szakirodalom se törekszik a *történelmi*, sem az *egyháztörténeti*, se pedig a magyar kultúr- és művészettörténeti közeg felvázolására. Még azt az árulkodó ténnyt is a formai elemzés szolgálatába állítják, hogy az alkotó „Mária balkarjára helyezte a Jézus-gyermekeket”. Pedig a magyar/német kultúrhatárt éppen a balkezes meg a jobbkezes Mária-ábrázolások jelölik ki, miközben a bal- és jobbkezes madonnák keletkezési időhatárt is képeznek.

Mivel a fenti elemzések mindegyike *a formai jegyek* taglalásában merül ki, mint a „*rendkívül merész köpenyvetés*”, vagy annak másutt is előforduló „*hasáb alakú törésekkel gyűrődése*”, továbbá „*a nyakat körülélő fátyolkendő*” származása és jelentése, ezekre e tanulmány folytatásában föltétlenül visszatérek, mert másképp rejtve marad a *kicsiny Szengróti Madonna nagy jelentősége*.

E helyretétel annál is sürgetőbb, mivel különben maradunk továbbra is a „*kölcsönzött megoldások*”, *formai elemzések* hamis felszínességénél. S maradnak a kommunizmus-kori *békeegyház művészet*-, *hit-* és *tudománytörténeti* eltérései is. Csak, hogy egyetlen árta(lma)tlannak tűnőre utaljak előre itt: hiába keressük arcán a „*higgadt derűt*”, ami másutt már szinte monalizás mosollyá nemesül. Ez az arc „*asszonyos*” ugyan, de milyen is lehetne még?! A szemről azonban senki se szól, pedig az nem derűs, nem mosolyog. Egészen mást tükröz. Nézzük csak meg jobban!

A „*telt, asszonyos*” arcleírás még elmegy korstílusba rejtésként. Ám az üres műelemzési szócséplés már pótszer. Mária jobbkarjának állását meg „*ügyetlen*”-nek, „*merev*”-nek mondani egyenest ellene szól e különös madonnaszobor központi mozgásdráma törvényeinek. Egy ilyen mozdulatot tevő gyereket ez a jobb kar *nem megtartani*, hanem *visszatartani* akar. Ezért se „*keresett*” vagy *színpadias* ez a mozdulat. *Óriási jelentősége* van, ami egyszerre értelmeződik Istenanya és Istengyermek, nő és férfi, hit és hatalom között. Ez nem csak *akkoriban* volt kérdés. Az *ma is*.

A Szengróti Madonna és én

Pedagógus pályámat Zalaszentgróton kezdtem 1976-ban, a Béri Balog Ádám Gimnáziumban. Pécsi feleségemmel érkeztünk ide a Szegedi József Attila Tudományegyetemről, ahová mint évfolyamelsőket azzal az értetlenkedéssel bocsátottak marasztaló oktatóink és csillogó, civilizált nagyvárosokba vágyó egyetemista társaink, hogy *mit kerestek tik abban a „sötét Zalában”*...

Nem mondtam senkinek, csak a feleségem tudta, hogy „*néptanítónak*” készültem. De hamar kiderült, hogy nem jól tudtuk azt sem, igazából *kinek is kéne kitől tanulnia?* A szerves kultúra sűrű, fénylő szövete fogadott itt minket emberségben, segítőkészségben, a valóságos értékek megbecsülésében, a helyi nyelvjárásban, épített, font-szótt, faragott, korongolt és dalolt hagyományban, szokásokban.

Diákjaink tisztelettudóak, érdeklődőek voltak. Megbecsülték az iskolában szerezhető tudást, de nem vetették meg az otthonról hozottat se. Természetesnek vették, hogy érdekel bennünket a helyi élet minden mozzanata, a táj, a helyi történelem. Érdekes emberekre – Horthy fővadászára, Székelyhidi Vilmosra, második magyar hadsereges hazatértekre –, helyekre, régészeti leletekre hívták fel a figyelmünket, izgalmas történeteket, tárgyakat, szállítottak nekünk, ezek neveit, használati módjait ismertették meg velünk. Érdeklődésünkéből, lelkesedésünkéből látták, hogy mindez nagy érték.

A helyi MSZMP-vezetés se nehezményezte, hogy elő-előfordultunk a templomban. Bár a kecskeméti Katona József Színház drámapályázatán kiemelték a Zala fölött átívelő kőhíd kapcsán írt pamfletemet (A híd), amelyet Hatamov Havdan vöröskatonáról neveztek el, és nem Zrínyi Miklósról, aki a török korban gyakran lovagolt át itt a túloldali Batthyány-örvárba, a hazai és külföldi nagyvárosok múzeumait, nagyvárosait, híres templomait járt ember vakságával nem tűnt föl nekem a szerény szengróti templom és az akkor már restaurált madonnája.

Valószínű, a korabeli helyi köztudat, diákjaink, velünk korú vagy nálunk alig idősebb szüleik számára csak afféle vallási kegytárgy lehetett, semmint kiemelkedő jelentőségű magyar műremek. Ilyenként

senki se hívta föl rá a figyelmünket. Csak egyetlen ember sok évvel később. Feleségem legelső (akkor már harmadikos) osztályából egy különös aranyodi lány, aki *ügyes rajzaival* keresett meg. *Borbíró Andrea* volt a neve. Azóta alkotta rólunk, feleségem 70. születésnapjára „*Tanítóim*” c. képét: <https://moef.hu/mof-eki/első-kozlesek/kulturokologia/borbiro-andrea-tanitoim/index.html>

Mielőtt 1979-ben Győrbe távoztunk, *T.J.* nevű kedvesével eljöttek hozzánk, hogy ránk hagyják Andrea címtelen, csak általam „*Élet*” címre keresztelt pannóját. Ám mivel épp állásnézőben voltunk Győrött, egyszerűen bedugták az ajándékot az ajtó levélbedobóján. Mi ugyan hazaérkezvén tudtuk, kitől van, de Andrea hollétét nem ismertük. Akkor már kislányával otthon élt, valahol Aranyodon.

Osztálya a húszéves találkozóra meghívta feleségemet, aki a rövid szentgróti időre osztályfőnöke volt a „III.B-nek”, de Andrea nem volt a találkozón, s osztálya is alig tudott róla. Később a nyomára leltem. Megküldtem neki 1979-es búcsúképe fotóját, amely végigkísérte addigi életünket. Ha őt nem keresem, aligha szereztem volna tudomást a *Szengróti Madonnáról*:

